

Становище

на проф. д.ф.н. Иван Добрев, член-кор. на БАН,
определен за член на научно жури, което да осъществи процедура за присъждане на образователната и научна степен “доктор” на Мария Иванова Тотоманова – Панева в Област на висше образование 2. Хуманитарни науки.
Професионално направление : 2.1 Филология. Научна специалност : Български език (История на българския език)

Тема на дисертацията :

Книга Царства в славянската хронографска традиция

Стегнато и ясно, конкретно и убедително Мария Тотоманова е изложила резултатите от собственото си обследване на старобългарския превод на четирите библейски книги Царства. Както е прието в подобни случаи в научноизследователската традиция, изводите на дисертацията са извлечени след наблюдения над достатъчно широко семейство преписи (в случая девет), съпоставките са съобразени с критичните издания на съответните гръцки текстове. Сравнителното изучаване се основава на лексикалните разночетения и на текстоложките разлики (пропуски, добавки, словоредни размествания) в привлечените преписи на книга Царства. Солидните наблюдения на докторантката са в основата на съставената от нея стема на изучените ръкописи.

Авторката на студията е добре информирана библиографски, запозната е със стореното преди нея в конкретната научна област (списъкът на трудовете, посветени на Царства в славистичната литература не е дълъг), но предпочита да се опира на собствените си наблюдения, проучвания и разсъждения.

От събрания и подробно проучен филологически материал произтича заключителният извод, че преводът на книгите Царства е възникнал в ранната старобългарска епоха на границата на IX-X в., когато признаците на преславската редакция все още не са утвърдени и укрепнали. Въз основа на немалкото прабългаризми бих допуснал, че в основата на превода са част от особеностите на старобългарските говори в Мизия, но не и най-североизточните сред тях. Те са били свойствени на оная част от славянското население, което е придошло в Мала Скития откъм Дунавската делта и прилежащите по-северни

земи. С проучването на Царства е направена важна крачка към догадката, че около началото на X в. в християнска България е имало умерен във възгледите си мизийски книжовен кръг, който не е искал или не е могъл съществено да се отклони от кирило-методиевата лексикална норма, а от друга страна, не е владеел или не са му били присъщи всички особености на североизточните говори.

Оценявам положително начина, по който в дисертацията са поставени и решени редица частни въпроси. Сполучлива е класификацията на разночетенията, които са обособени в две групи : (1) разночетения, дължащи се на преписвачески грешки и (2) разночетения, дължащи се на редакторска намеса, които на свой ред се разделят на лексикални, словоредни, последица от предполатаем различен оригинал, пропуски и добавки. Успехът е двоен, понеже осъществената от докторатката класификация подготвя клъстързацията на преписите. Своеобразен принос е обследването на случаите, в които се наблюдава объркване на близки по гласеж или близки по графика гръцки думи. Грешките се тълкуват от страна на дисертантката като последица от неправилно слухово или зрително възприемане на гръцкия първообраз. Мария Тотоманова е констатирала, че преобладават итацистичните грешки, но това би могло да означава и “итацистични” протографи, в които недостатъчно добре подготвеният старобългарски преводач на Царства не е успял в процеса на работата си да се ориентира смислово и граматически, да прочете и да етимологизира в библейски дух.. В определен смисъл съответните страници от предложената дисертация са принос не само в палеославистиката, но и към изучаването на античната грамотност във византийските скриптории през VIII-IX в. Не съм се занимавал специално с този въпрос, но имам частични впечатления, че тя невинаги е била висока. Това не е могло да не повлияе отрицателно в приложен план върху отделни страни на старобългарската книжовна култура.

Лексиката на книгите Царства е анализирана откъм честота и произход. Посочени са 87 думи, обявени като редки с ясното съзнание за относителността на това понятие. По обективни причини, а понякога и поради шаблонен подход не е довел до впечатляващ филологически резултат анализът на лексикалните конфронтации — опитът речниковите особености на обследвания старобългарски библейски текст въз основа на данните за *hapa legomena* да

бъде сближен с лексиката на други старобългарски книги за съжаление се е оказал формалистичен и тривиален. В лексикографията не са разработени критерии за оценка на тематичното разнообразие и речниковото сходство. Що се отнася до характеристиката на лексемите откъм произход, някои слабости в анализа и отделни пробиви в осведомеността на докторантката проличават единствено при прабългаризмите. Не е прабългарска, условно казано аспарухово българска дума *катун*, това се отнася и за други лексеми със същия в квалитет и тук при издаването на труда ще е нужно допълнително внимание от страна на авторката.

Отношението ми към представената разработка е изцяло положително, засвидетелствано е от страна на дисертантката изследователско умение, поглед към същината на проблемите и професионална филологическа култура. Затова без никакво колебание предлагам на Мария Иванова Тотоманова – Панева да бъде присъдена образователната и научна степен “доктор”.

12. 07. 2016

София

проф. Ив. Добрев